

2022-yil. 8-son.

TIL VA ADABIYOT TA'LIMI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

Elektron jurnal

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ МИНИСТЕРСТВА
НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

Я ПРЕПОДАВАНИЕ
ЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Электронный журнал

LANGUAGE AND LITERATURE
TEACHING

SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL OF THE MINISTRY
OF PUBLIC EDUCATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Electronic journal

ISSN 2010-5584

8-son

«Til va adabiyot ta'limi» «Преподавание языка и литературы» «Language and literature teaching»

ilmiy-metodik jurnal / научно-методический журнал

Bosh muharrir

Bahodir JOVLIYEV

Tahrir hay'ati:

Baxtiyor Saidov
Dilshod Kenjayev
Nizomiddin Mahmudov
Nargiza Rahmonqulova
Yorqinjon Odilov
Nasirullo Mirkurbanov
Jabbor Eshonqulov
Valijon Qodirov
Baxtiyor Daniyarov
Abdurahim Nosirov
Tolib Enazarov
To'liqin Saydaliyev
Ravshan Jomonov
Zulxumor Mirzayeva
Qozoqboy Yo'ldoshev
Tajixon Sabitova
Salima Jumayeva
Nilufar Namozova
Qayum Baymirov
Lutfullo Jo'rayev
(bosh muharrir o'rinbosari)
Alijon Safarov (elektron nashr uchun)
Sayyora Halimova (elektron nashr uchun)

Muharrirlar:

Nilufar Namozova
Nigora Uralova
Emma Torosyan
Nargis Bobodjanova

Sahifalovchilar:

Akmal FARMONOV
Gulnoza VALIYEVA

Tahririyat manzili:

100038, Toshkent shahri
Matbuotchilar ko'chasi 32-uy.
Telefon: (98) 121-74-16,
(71) 233-03-10, (71) 233-03-45, (71) 233-03-67.
e-mail: til_adabiyot@mail.uz
veb-sayt: www.tilvaadabiyot.uz

MUNDARIJA

TARJIMA

Gulhayo Bo'riyeva. O'zbekistonda baholash tizimi dagi kamchiliklar	2
Klara Busyorova. Imkoniyatlarning qo'sh eshigi	3
Abdunazar Jurayev. Bo'lajak gid-tarjimonlarga lug'atni o'qitishda korporadan foydalanishning afzalliklari	6
Abdurazzoq Qo'chqorov. "Leksikologiya" grammatik kompozitsiya tadbirini o'tkazish	10
Aziza Husenova. Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida o'qituvchi va o'quvchi ta'lim jarayoni subyekt sifatida	14
Adiba Bekchanova. Ona tili darslarida matn bilan ishlashni o'rganish	16
Dilrabo Quvvatova, Rahima Sharipova. Rauf Parfi she'riyatida shamol, bulut, yomg'ir, qor ramzlari	18
Nodira Xolikova. "Yangi yo'l" jurnali: xotin-qizlar ma'rifati	20
Oysha Rajabova. «Xorijiy tillarni o'qitishda asbobot texnologiyalarining o'rni»	23
N. Mirzayeva. Bolalar nashrlarida lisoniy va nolisoniy vositalarning qo'llanilishi	24
Abdullo Xudayqulov. O'zbek tilidagi ayrim anglitsizmlarning dinamikasi xususida	26
G. Muxamedjanova. "Yulduzli tunlar" romanining yaratilish tarixi	28
Akram Hamdamov Abdulla Oripov fenomeni va adabiy-ijodiy muhit	31
Nasiba Yarashova. Growth and development of child speech in modern science research	33
Nodira Xatamova. Main characteristics of the theatre of the absurd as an anti-play movement	35
Vahobiddin Bozorov. "Sabot ul-ojizin" - ilmiy-ma'rifiy asar	36
Farangiz Fayziyeva. "Mahbub ul-qulub" asarida komil inson g'oyasi asosida ilohiy sifatlarining namoyon bo'lishi	38
Diana Ruzmetova. Ingliz tilini o'qitishda grammatik interferensiyaning oldini olish tadqiqoti	40
Muyassarxon Bahridinova. O'zbek va nemis yuridik terminlarida ichki va tashqi omillar	42
Dilnozaxon Murotova. Muloqotda uzr so'rashtirish lingvopragmatik tadqiqi	43
Alijon Esanov. O'zbek bolalar mavsumiy marosim folklorining o'rganilish tarixi	45
Yulduz Hayitova. Surxon adabiy muhitining zamonaviy she'riyatiga bir nazar	48
Gulnig'or Mavlanova. XIX-asr oxiri XX - asr boshlarida yaratilgan ingliz va o'zbek adabiyotlarida davr ruhiyati	52
Shoxista Abdullaboyeva. Topishmoqlarning lingvopragmatik xususiyatlari	54
Muxlisaxon Saydaliyeva. Pretsedent nom va deonimlashish hodisasi	56
Nilufar Karimova. Alisher Navoiy devonlaridagi lirik janrlar miqyosida hamd mavzusining yoritilishi	59
Gulnora Xolmuratova. Ona tili ta'limida lug'at bilan ishlash kompetentligini shakllantirish	60
Iqboloy Ilaheva, Saidbek Hasanov ilmiy biografiyasi va matnshunoslik faoliyati	62
Nilufar Namozova. Ulug' mo'jizalar dan biri tarixi	63
Almardanova Iroda Shukur Xolmirzayev hikoyalarining poetik xususiyatlari	65
Nilufar Ataqulova, O'ltir Hoshimovning "Ikki eshik orasi" romanida estetik kategoriyalarining badiiy in'ikosi	67
Navro'z Madalov. Maqollarda sinonimik munosabatning ifodalanishi	69
Abduraufoxon Orifjonov. Munisning hayoti va ijodiga va unga oid manbalar tahlili	72
Navro'z Karimova. Jamiyatda muallimning o'rni	74
Dilafroz Ismoilova. Ta'lim jarayonida tarbiya xususiyatlari	75
Diana Abduramanova. Franz Kafka's revolt and obedience	77
Ezoza Hazratkulova, Jamila Djumabaeva. The role and brief history of psycholinguistics and its aspects	79
Fazilat Xudayqulova. Kasb tanlashda PIRLS xalqaro baholash dasturining roli	81
Komila Turabaeva. Motivation and its role in language acquisition	83
Nargiz Artikova. Ilmiy tadqiqot va diagnostika	85
Olima Khalilova. Vocabulary is a vital part of language teaching	88
Tumariy Kabulova. Moral crisis in American literature of the 20th century	90

IZ OPIYTA PREPODAVATELYA

Rashid Matenov. Ob aktualnykh zadachax metodiki преподаvaniya russkogo yazyka v gruppax s uzbekim yazykom obucheniya v vuzax	92
Ranusha Ataeva. Perspektiva kak odna iz effektivnykh form raboty po razvitiyu rechi uchazhixsya	93
Aziza Balatabaeva. Izucheniye zhana satiry Kantenira po «Istorii russkoy literatury XVIII veka»	96

ISPOL'ZUYTE ETI MATERIALY

Feruzaxon Yuzubova. Sovremennyye metody преподаvaniya russkogo yazyka studentam tekhnicheskikh vuzov	98
--	----

LYKHOZNAHHE

Umidat Erkulova. Variativnost' v russkom yazyke	100
Lobor Yunusova. O formal'nom varyirovaniy frazeologicheskikh edinnits	101
Maftuna Nasridinova. Ekspressivno-stilisticheskiye funktsii inoyazychnykh zavestovaniy	102

SOPOSTAVITEL'NOE LYKHOZNAHHE

Makguba Sattorova. Sopotstavitel'nyy analiz klissirovannykh edinnits s chislovyim komponentom v russkom i uzbekom yazykax	105
---	-----

LITERATUROVEDENIE

Nargiza Toshpulatova, Kakhxorjon Yulchiev. Modelirovaniye arkhayemskogo mira v sovremennoy skazke	107
Jahvohir Sodnikov, Nemat Sabirov. Xarakter i funktsiya prirody v rasskazax A.L.Chexova	109

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining Filologiya bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrdir.

ILMIY TADQIQOT VA DIAGNOSTIKA

So'nggi yillarda ta'lim va tarbiya amaliyotida pedagogik jarayon, holat, hodisalarni tashxislashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Binobarin, tashxislash pedagogik jarayon, holat, hodisalarning mavjud holatidan kelib chiqqan holda istiqbol vazifalarni belgilash imkonini beradi.

E'tiborli jihat so'nggi o'n yilliklarda "pedagogik diagnostika" tushunchasi ko'plab tadqiqotchilarning e'tiborini o'ziga tortmoqda. Garchi mazkur tushuncha ular tomonidan shaklan turlicha talqin qilinayotgan bo'lsa ham, nazariy jihatdan umumiy mazmunga ega.

Pedagogik diagnostika – pedagogik tizimning turli elementlari holati va uni barcha bosqichlarda bashor-

atlash, mo'tadil rivojlanish tendensiyalarining buzilishini bartaraf etish uchun ularni amalga oshirish sharoitlarini tavsiflovchi belgilarni aniqlash va o'rganish (E.A.Mixalichev), ta'lim va tarbiya natijasini baholashda shaxsning ma'lum bir xususiyatlarini aniqlash uchun mo'ljallangan pedagog va pedagogik kollektivlarning o'ziga xos faoliyat tizimi (V.S.Avanesov).

Maqsad, vazifa, tashxis shakllari, metodlari, vosita yoki jihozlari, tashxisni amalga oshiruvchining ma'lumoti, malaka darajasi, ish tajribasi, tashxis mezonlari va ko'rsatkichlari, tashxis bosqichlari, tashxis natijalari, korrektsiyalovchi metodika pedagogik tashxisning muhim asoslari bo'lib, har qanday vaziyatda ham ular

yaxlit holda inobatga olinishi zarur.

V. Uruskoy esa pedagogik tashxislash o'z mohiyatiga ko'ra ikki maqsadga erishishga xizmat qiladi, deb hisoblaydi. Ular: 1) o'qituvchining kasbiy darajasini o'rganuvchi metod, vositalarning tizimi sifatida kasbiy faoliyatdagi qiyinchiliklarni o'rganish, ularni barataf etishning samarali yo'llarini izlash zaruriyatini anglash; 2) pedagogik faoliyatni tashkil etishning individual uslubiga ko'ra o'qituvchining kuchli tomonlarini aniqlash, ularni mustahkamlash hamda rivojlantirishning aniq yo'llari va vositalarini aniqlash.

Yanada aniqroq qilib aytganda, pedagogik diagnostika – aniq maqsaddan kelib chiqqan holda muayyan holat (fazilat, bilimlarni o'zlashtirish) bo'yicha o'rganiluvchi shaxs faoliyatini kuzatish, tekshirish va baholashga oid statistik ma'lumotlarni yig'ish, ularni tahlil qilish, dinamik rivojlanishni aniqlashga qaratilgan nazorat yoki monitoringning tarkibiy qismi; ta'lim oluvchilar, pedagog yoki ta'lim muassasasi rahbarining faoliyati darajasida jarayon yoki hodisani bir vaqtning o'zida tezkor o'rganish, baholash, yo'naltirish va to'g'rilash demakdir.

O'z mohiyatiga ko'ra ma'lum jarayon, hodisa yoki obyekt bo'yicha pedagogik tashxis qo'yishga qaratilgan faoliyat esa pedagogik tashxislash sanaladi. Chunki tashxislash negizida shaxs yoki avtomatik qurilma tomonidan amalga oshiriladigan real harakat yotadi.

O'quv-tarbiya jarayonining zamonaviy darajada rivojlanib borishini ta'minlash uchun asosiy mas'ul shaxslar o'qituvchilar bo'lib, hozirda ulardan o'z ishlariga mas'uliyat bilan yondashish, kasbiy bilimdonlik, kasbiy malaka va metodik mahoratlarini uzluksiz oshirib borish, zamonaviy pedagogik texnologiya, innovasiyalar asosida ishlash talab qilinadi. Buning uchun ular uzluksiz ravishda mustaqil mutolaa va malaka oshirish bilan shug'ullanishlari zarur.

Boshlang'ich ta'lim umumiy o'rta ta'limning poydevori va maktabdagi ta'lim-tarbiyaning sifati hamda samaradorligini oshirishda hal qiluvchi omil ekanligi, boshlang'ich sinf o'qituvchilarining o'zlari o'qitadigan o'qish, ona tili, matematika, tabiatshunoslik, mehnat, odobnoma, jismoniy tarbiya fanlari bo'yicha ehtiyojlarga asoslangan malaka oshirishlari mexanizmini takomillashtirish qanchalik jiddiy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatib turibdi. Hozirda bu mexanizmni takomillashtirish uchun kasbiy pedagogik diagnostika metodlaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Kasbiy pedagogik diagnostikaning mazmuni o'qituvchilarning zamonaviy talablar darajasida kasbiy tayyorgarlikka ega bo'lishlarini ta'minlash uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarni aniqlash yuzasidan amalga oshiriladigan ilmiy-metodik yo'nalishdagi tashkiliy-pedagogik va amaliy ishlardan iborat.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2006-yil 16-fevraldagi "Pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida"gi 25-son qaroriga muvofiq

ta'limni boshqarish hududiy organlari tomonidan maktablardagi pedagog kadrlar kasbiy diagnostikasining natijalari umumlashtiriladi. Bunda har bir pedagogga tegishli natijalar bo'yicha o'xshash yo'nalishlarni belgilash va guruhlashtirish amalga oshiriladi. Bunday umumlashtirish natijasida tegishli ta'lim muassasalari bo'yicha jami pedagog kadrlarga xos bo'lgan umumiy kasbiy muammolar yo'nalishlari ma'lum bo'ladi. Uning asosida pedagoglarning uzluksiz malaka oshirishlarini tashkil qilishning mazmuni va, shu bilan birga, maqsadga muvofiq shakl va usullari ham aniqlanishi mumkin.

O'qituvchi faoliyatining kasbiy diagnostikasi uning o'z ishida yanada yuqori natijaga erishishini ta'minlash uchun o'zlashtirishi va o'z faoliyatida qo'llashi zarur bo'lgan nazariy bilimlar, amaliy ish ko'nikmalari va malakalarni aniqlashdan iborat. Buning uchun o'qituvchi kasbiy faoliyatining tarkibiy qismlari bo'yicha tayyorgarlik darajasi aniqlanib, xulosalar chiqariladi.

O'qituvchi faoliyatini quyidagi asosiy tarkibiy qismlarga ajratib tahlil qilish mumkin:

- mutaxassisligi bo'yicha nazariy va metodik bilimlarini, shu sohadagi so'nggi yangiliklarni va ularni amalda qo'llashni bilishi;
- ilg'or pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirishi va amalda qo'llashi;
- ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganishi va ulardan amalda foydalanishi;
- pedagogika, psixologiya va ma'naviyat asoslari bo'yicha tayyorgarligi darajasi;
- o'quvchilarining o'zlashtirish darajasi;
- maktab fan metodika birlashmasi ishidagi faolligi, tayyorlagan metodik ma'ruzalari, axborotlari;
- tegishli me'yoriy hujjatlarni bilishi;
- sinfdan tashqari mashg'ulotlar olib borishi sifati va samaradorligi;
- ota-onalar, mahallalar bilan hamkorlik ishlari samaradorligi;
- tanlov, ko'rik, musobaqa, konferensiya, seminarlarda ishtiroki;
- ommaviy axborot vositalarida chiqishlari;
- o'qituvchining pedagogik faoliyatiga hamkasblarining, o'quvchilar va ota-onalarning baholari.

Yuqorida keltirilgan tarkibiy qismlar bo'yicha kasbiy diagnostika quyidagi kabi tegishli shakl va usullarda amalga oshiriladi: hujjatlar asosida o'rganish, kuzatish, suhbat, so'rovnoma, test, o'z-o'zini tashxislash, o'qituvchining pedagogik faoliyati to'g'risida hamkasblari, o'quvchilar, ota-onalar fikrlarini o'rganish hamda to'plangan ma'lumotlarni tahlil qilish, umumlashtirish, xulosa chiqarish va tavsiyalar berishdan iborat.

Har bir fan yoki o'quv fani kabi "pedagogik diagnostika va korreksiya" o'z oldiga muayyan maqsadni qo'yadi, ushbu maqsadga erishish yo'lida ma'lum vazifalarni belgilaydi. Qolaversa, mazkur fan o'zining tadqiqot objekti, predmeti hamda tayanch kategoriyalari (asosiy tushunchalari)ga ega.

O'quv fanining maqsadi, vazifalari, obyekti, predmeti va kategoriyalari uning tadqiqot yo'nalishi, fan sifatida o'ziga xos xususiyatlariga ko'ra belgilanadi.

"Pedagogik diagnostika va korreksiya" o'quv fanining maqsadi – pedagogik ahamiyatga ega ma'lumotlarni aniqlash va ulardan foydalanish asosida o'quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirish, tarbiyalash, o'quv hamda kasbiy faoliyatga psixologik jihatdan samarali tayyorlash uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishdan iborat.

Har bir fan yoki o'quv fani oldiga muayyan vazifalar qo'yiladi. Ularning aniq belgilanishi maqsadga tezkor va samarali erishish imkonini beradi.

"Pedagogik diagnostika va korreksiya" o'quv fanining obyekti – pedagogik jarayon hamda uning barcha tarkibiy elementlari – pedagog, o'quvchi, pedagogik faoliyatning mazmuni, tashkiliy shakllari, metodlari, vositalari, shart-sharoitlari, texnologiyalari hamda natijalari.

O'quv fanining obyekti, o'z navbatida, uning predmetini belgilashga yordam beradi. Boshqacha qilib aytganda, "pedagogik diagnostika va korreksiya" o'quv fanining predmeti uning obyekti asosida belgilanadi. Bunda ikkita subyekt – o'quvchi (bola) va pedagog, shuningdek, ta'lim va tarbiya sharoiti nazarda tutiladi.

"Pedagogik diagnostika va korreksiya" o'quv fanining obyekti sifatida		
<i>O'quvchi (bola) ko'zda tutilganda</i>	<i>Pedagog ko'zda tutilganda</i>	<i>Ta'lim va tarbiya sharoiti ko'zda tutilganda</i>
O'quv fanining obyekti quyidagicha belgilanadi:		
O'quvchi (bola)ning o'ziga xos (shaxsiy) xususiyatlari; ta'lim olganlik, tarbiyalanganlik, rivojlanganlik, faoliyat ko'nikmalari, qiziqish, xohish-istak va mayllari, tipologik xususiyatlari, xulq-atvorining namoyon bo'lish darajalari; uning tengdoshlari hamda kattalar bilan munosabatining o'ziga xosliklari	Pedagogning kasbiy kompetentligi, shaxsiy xususiyatlari, o'quvchi (bola)lar bilan munosabatining o'ziga xosliklari	Turli yosh davridagi shaxsni o'qitish metodlari; mikro guruhdagi muhit; muayyan yosh davridagi shaxsga beriladigan ta'lim (tarbiya) mazmuni hamda ta'lim (tarbiya) vositalari, texnologiyalari; shaxsning rivojlanishiga turli omillar, xususan, oilaning ta'siri

Ma'lumki, har bir fan yoki o'quv fani kabi "pedagogik diagnostika va korreksiya" ham o'zining tayanch tushunchalari (asosiy kategoriyalari)ga ega.

Shunday qilib, zamonaviy sharoitda pedagogik diagnostika g'oyalari amaliyotda qo'llash didaktik va tarbiyaviy jarayonlarning ilmiy, metodik, tashkiliy,

amaliy jihatdan to'g'ri tashkillashtirilishini ta'minlaydi. O'quvchilar tomonidan bilim, malaka va ko'nikmalarning samarali o'zlashtirilishi uchun sharoit yaratadi. Qolaversa, pedagogik jarayonda muayyan kamchiliklar ko'zga tashlansa, ularni tezkor bartaraf etish, istiqbol vazifalarni oqilona belgilashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 28-dekabrda "Pedagog xodimlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 1026-son qarori.
- Raxmatova X. Pedagogik diagnostika. Ma'ruza matnlari. – Namangan: Namangan DU, 2014.
- Yo'ldoshev J.G., Shirinov M.K., Ochilov F.I. Pedagogik diagnostika. O'quv-metodik qo'llanma. – 2014.
- Jumanova F.U., Artikova N.S. PIRLS tadqiqotlariga tayyorlashda "Organayzer" metodidan foydalanish imkoniyatlari // Academic Research in Educational Sciences, 2021, 2(CSPI conference 1), 1471-1475.
- Jumanova F.U., Artikova N.S. Shaxs kamoloti va faoliyat (muloqot), ularni boshqarish ma'rifiy pedagogik muammo sifatida // Academic Research in Educational Sciences, 2021, 2(4), 81-88.
- Sultanova D.A., Artikova N.S. Ta'lim tarbiya jarayoniga psixologik muhit ta'siri // Academic Research in Educational Sciences, 2021, 2 (Special Issue 1), 418-423.
- Usmanova K.A., Artikova N.S., Xasanov R.N., Qarshiboeva O. Oziq-ovqat sanoatida anjining o'imi // Science and Education, 2022, 3(5), 188-190.
- Xudayqulova F.B. Bo'lajak pedagoglarda kasbiy kompetentlikni shakllantirishning o'ziga xos xususiyatlari // Academic Research in Educational Sciences, 2021, 2 (CSPI conference 1), 1668-1671.